

16 Ocak 2012

**VAN DEPREMİ SOSYO-EKONOMİK ve PSİKOLOJİK DURUM TESPİTİ
ARAŞTIRMASI
SOSYOLOJİK GÖZLEM RAPORU**

Giriş

“Van Depremi Sosyo-Ekonomik Ve Psikolojik Durum Tespiti Araştırması” depremden etkilenen Van merkez, Erciş merkez ve Van merkeze bağlı köyleri kapsayan bir araştırmadır. Araştırmanın ilk hazırlıkları ilk depremden hemen sonra Prof. Dr. Korkut Tuna başkanlığında Prof. Dr. Nilay Çabuk Kaya, Yrd. Doç. Dr. Suvat Parin ve Yrd. Doç. Dr. Fuat Tanhan’ın katılımlarıyla başlamıştır. Sahada uygulanacak anket son halini alıncaya kadar söz konusu bilim kurulu ve uzman kişiler tarafından değerlendirilmiştir. Tamamlanan anket formu 05.12.2011 tarihinde 53 haneye uygulanan pilot çalışmayla test edilmiştir. Pilot çalışmadan elde edilen dönütlerin ankete yansıtılmasıyla birlikte saha çalışması 07.12.2011 başlamış 15.12.2011 tarihinde tamamlanmıştır.

Van merkez, Erciş merkez ve depremden etkilenen Van merkeze bağlı köylerin deprem öncesi nüfus toplamları 700.000 civarındadır. 1505 haneden oluşan örneklem evrenin binde 2,5’ine takabül eden bir oranı temsil etmektedir.

Araştırma Van merkezde yer alan Abdurrahman Gazi, Akköprü, Ali Paşa, Altıntepe, Bahçıvan, Beyüzümü, Bostaniçi, Buzhane, Cevdet Paşa, Cumhuriyet, Emin Paşa, Esenler, Hacibekir, Hafiziye, Halil Ağa Hatuniye, İskele, İstasyon, Karşıyaka, Selimbey, Serhat, Seyit Fehim Arvasi, Süphan, Şabaniye, Şerefiye, Şemsi Bey, Vali Mithat Bey, Yalı ve Yeni mahallelerinde ve Mimar Sinan, 75. Yıl, Et-Balık ve DSİ çadır kentleri ile Seyrantepe ve İl Özel İdare Mevlana Evleri’nde yapılmıştır.

Van merkeze bağlı köylerden can ve mal kaybı açısından en ağır hasar alan Gedikbulak, Güveçli, Dilimli, Ermişler, Kumluca, Yaylıyaka, Pirgarip, Topaktaş, Kasımoğlu ve Alaköy yerleşim alanlarında araştırma gerçekleştirilmiştir.

Erciş merkezde ise yine depremden en çok etkilenen Van Yolu, Kışla, Beyazıt, Gölağzı, Latifiye, Salihye, Tekevler ve Cami Kebir mahalleri ile Belediye Spor Tesisleri, Cemal Gürsel Afet Evleri, TOKİ ve Yenişehir adlarıyla kurulan çadır kent ve mevlana evleri araştırma kapsamında gidilen yerlerdir.

Van Depremi Sosyo-Ekonomik Ve Psikolojik Durum Tespiti Araştırması, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden 18 öğrenci, bir araştırma görevlisi ve bir öğretim üyesi olmak üzere toplamda 20 kişilik bir ekiple 31.12.2011 tarihinde tamamlanmıştır. Araştırma neticesinde güvenilir veri elde etmek sağlıklı ve etkili bir diyalog geliştirmekle mümkündür savından hareketle Türkçe ve Kürtçe bilen öğrenciler sahada yer almıştır.

Sosyolojik gözlem raporu sahada yer alan 20 kişilik ekibin anket dışında hane halkıyla yaptığı görüşmelere ve gözlemlere dayanmaktadır. Sahada gözlem yaparken dikkat edilecek ana başlıklar kategorize edilmiş, öğrenciler söz konusu başlıklar etrafında gözlemlerini günlük olarak ettikten sonra günün sonunda tutulan notlar değerlendirilerek raporlar tutulmuştur. Aşağıda ana başlıklar halinde sunulan sosyolojik gözlem raporu 20 kişilik araştırma ekibinin 24 günlük saha çalışmasında elde edilen gözlem ve görüşmelerine dayanmaktadır.

1. Van Depremi

Van'da ilki 23.10.2011 tarihinde merkez üssü Tabanlı Köyü olan 7.2, diğeri de 5.6 şiddetinde 09.11.2011 tarihinde merkez üssü Van'ın Edremit ilçesi olan iki depremin etki alanı Van kent merkezi, merkeze bağlı köyler ve Erciş kent merkezi olmuştur. 644 kişinin ölümüne yol açan birinci depremin başta daha çok Erciş merkez, Van merkeze bağlı köyler ve Van kent merkezini etkilediği görülmektedir.

Erciş merkezde yıkıcı etki yaratan 7.2'lik birinci depremin pazar günü ve öğlen saatlerinde olması can kaybının az olmasını şekillendiren en önemli etken olmuştur. Bu aynı zamanda arama kurtarma ekiplerinin ve yardımların aradan 4-5 saat geçmeden Erciş ve Van merkeze ulaşmaları anlamına gelmektedir.

Birinci ve ikinci deprem neticesinde demografik yapıda en büyük göçü Van kent merkezi yaşamıştır. Nüfusun önemli bir kısmı kendi imkanları ve kamu otoritesi tarafından başta Mersin, Antalya, Adana, İstanbul ve İzmir olmak üzere Türkiye'nin değişik noktalarına kısa süreli göç etmiştir. Kendi imkanlarıyla gidenler daha çok akraba ve yakın çevre üzerinden bir geçişi izlemişlerdir. Köylerden göç edenler de akraba ve yakın çevre zincirinin yanında mevsimlik işçi olarak çalışan gençlerin yönlendirmeleri ile gittikleri görülmüştür.

2. Gözlem Raporunun Düzenlenme Amacı

Sosyolojik Gözlem Raporu, Van merkeze bağlı bütün mahallelerde, ağır derecede can ve mal kaybı yaşayan merkeze bağlı Dilimli, Kasımoğlu, Kumluca, Yaylıyaka, Pirgarip, Topaktaş, Alaköy, Gedikbulak, Güveçli ve Ermişler köylerinde ve Erciş merkeze bağlı Beyazıt, Van Yolu, Tekevler, Kışla, Latifiye, Salihye, Cami Kebir ve Gölağzı mahallelerinde 07.12.2011 ile 31.12.2011 tarihleri arasında 1505 hane ile yapılan saha çalışması sırasındaki gözlemlere ve sorgulamalara dayanmaktadır. Raporun oluşmasında sahada çalışan 18 kişilik sosyoloji bölümü öğrencisi, bir araştırma görevlisi ve bir öğretim üyesinin günlük olarak sahada edindikleri notların düzenlenmesiyle elde edilmiştir.

Her bilimsel çalışmanın bir sınırı vardır ve her şeyi bir çalışmada sormak ve sorgulamak imkânı yoktur. Bu rapor Türkiye'de bir ilk olarak deprem sonrasında Sosyo-Ekonomik ve Psikolojik Durumu tespit etmeye dönük çalışmanın sınırları içinde yer almayan fakat ana çerçevenin şekillenmesine katkı sağlayacak verileri ve bilgileri elde etmek amacıyla düzenlenmiştir.

Gözlem raporu ankete yansımayan çok sayıda veriyi barındırması açısından araştırmayı tamamlayıcı bir niteliğe sahiptir.

3. Barınma/Korunma

Van depremleri olarak bilinen 7,2'lik depremin etki sahası Erciş merkez ve Van merkeze bağlı köyler olmuştur. Van merkezdeki etkisi diğer yerleşim yerlerine oranla daha sınırlı kalmıştır. 7,2'lik ilk depremden kısa bir süre sonra Van merkezde ikamet eden halk, evlerine geçmeye başlamıştı. Barınma anlamında ilk sıkıntılar Erciş ve Van merkeze bağlı

köylerde yaşanmıştır. 9 Kasım 2011 tarihinde meydana gelen 5,6'lık ikinci deprem, Van merkezde bütün konut ve iş alanlarını etkilemiş. Depremden etkilenen ve evlerine giremeyen yaklaşık 700.000 nüfuslu kent halkı havaların da soğumasıyla çadır temin etmek için birden yüklenince ortaya ciddi anlamında bir barınma ihtiyacı çıkmıştır. Yerli ve yabancı ülkelerden gelen yaklaşık 75.000 çadır dağıtılmış olmasına rağmen insanların barınma ihtiyacının devam ettiği görülmüştür. Sorunun kaynağında iki temel nokta bulunmaktadır: Çok açık bir şekilde söylemek gerekir ki çadır dağıtım organizasyonunda düzensizlik, yetersizlik ve adaletsizlik anahtar kavramları oluşturmaktadır. Van'a gelen çadırların çok az da olsa yağmalanması, valilik ve AFAD'ın dağıtım biçimleri, Valiliğin bazen de muhtarlar ve imamlar aracılığıyla yaptığı sistematik olmayan dağıtımları, adrese dayalı bir veri tabanı varken, büyük bir sorun teşkil etmiştir. İnsanların Havaalanında, İl Özel İdarede ve AFAD merkezi önünde oluşturduğu tablolar, yer yer polisle halk arasında yaşanan gerginlikler sorunun boyutunu ortaya koymaktadır. Çadır taleplerine ilişkin olarak kurulan kriz masalarında sadece bilgisayar tuşlarına dokunabilen, sizden T.C Kimlik no ve talebinizin türünü almaktan başka hiçbir sorunuza cevap veremeyen bir yetkili kitlesinin varlığı sorunu daha da derinleştirmiştir. İkinci olarak çadır yardımı alan insanların bölüşüm noktasında ortaya koyduğu tavır ve davranışlar sorunun diğer bir boyutunu ortaya koymaktadır. İlk etapta 3-4 çadır alma imkanına sahip olan aileler hiç çadır alamayan ailelerle bölüşüm noktasında gerekli davranışı gösterememişlerdir. Valilik ve Belediye arasında var olduğu iddia edilen gerilim üzerinden çadır ve barınma sıkıntısı ideolojik bir boyut kazanarak ve genişleyerek devam etmiştir.

Afet ve kriz yönetiminde kurumsallaşmış, yerleşik karakter kazanmış bir organizasyonun eksikliği çok açık bir şekilde görülmektedir. Van ve Erciş merkezde ve Van merkeze bağlı köylerde bunu görmek mümkündür.

4. Beslenme

İlk depremden itibaren Van kent merkezinde hasar görmeyen fırınların ve marketlerin açık olduğunu belirtmek gerekir. Erciş merkez ve köylerde ise özellikle İstanbul ilçe belediyeleri (Üsküdar, Esenler, Fatih, Şişli, Beyoğlu gibi) ile STK'ların (İHH, Kimse Yok mu Derneği gibi) kurdukları ve yakın zamana kadar sürdürdükleri aş evleri beslenme konusunda çok önemli bir boşluğu doldurmuşlardır. Bununla birlikte valilik, belediye ve çok sayıda STK'nın düzenli olmasa da gıda paketleri dağıttıkları bilgisine ulaşılmıştır. Gıda konusunda

şikâyetlerin adaletsiz dağıtım noktasında kümelenildiğini, aş evlerinde yapılan yemeklerin çeşitlilik ve lezzet açısından iyi olmadığı noktasında yoğunlaştığı söylenebilir.

5. Sağlık

Saha çalışmasında gözlem ve görüşmelerde ön plana çıkan en olumlu gelişmelerden birini sağlık alanında yürütülen çalışmalar oluşturmuştur. İlk deprem anından başlayarak gerek ambulans uçaklarla gerekse ambulanslarla depremzedelerin nakilleri, mevcut hastaların tahliyeleri, gezici sağlık üniteleriyle köylerde düzenli aralıklarla yapılan muayene ve taramalar, Erciş'te çok hızlı bir şekilde kurulun Sahra Hastanesi sağlık alanında ortaya konulan ve insanların içerik ve uygulama olarak memnun oldukları hizmetlerden bir kaçını oluşturmaktadır.

6. Eğitim

23 Ekim 2011 tarihinden itibaren Van'daki bütün okullar tatil edildi. 26 Aralık 2011 tarihinde Van merkez ve Erciş merkez dışındaki diğer yerleşim alanlarında eğitim kaldığı yerden yeniden başlamıştır. Eğitim, Van ve Erciş merkezde ise 2 Ocak 2012 tarihinde start almıştır. Deprem kaynaklı göç sebepleri arasında barınmadan sonra en önemli nedeni çocukların eğitimi oluşturmaktadır. Depremi ilk haftasından itibaren ne zaman açılacağına ilişkin öngörülemeyen, bir takvime bağlanamayan eğitim, ucu açık bir süreç olarak ebeveynleri tedirgin etmiştir. Eğitimin nerelerde yapılacağı, ders kayıplarının nasıl telafi edileceği, gelen öğretmenlerin moral ve motivasyon durumu göz önüne alındığında nasıl bir performans göstereceği gibi sorular eğitim alanında sürekli olarak cevap bekleyen ve her seferinde doyurucu olmayan açıklamalarla geçirtilen bir süreç olarak yaşanmıştır. Bu belirsizlik insanları göçe zorlamıştır. Göç eden çocukların bu sefer gittikleri yerlerde azımsanmayacak oranda derslerden geri kaldığı, uyum sorunları yaşadıkları görülmüştür.

Deprem, ilk ve orta dereceli eğitim basamaklarında yer alan bütün öğrencileri etkilemiştir. Bu sürecin sınav grupları olarak bilinen 8. sınıf öğrencilerini SBS, 12. sınıf öğrencilerini LGS ve LGS sınavlarından dolayı daha çok etkilediğini söylemek mümkündür. Devlet kanalıyla söz konusu sınav gruplarının şehir dışında eğitimlerini sürdürmeleri için okul ve yurt olanakları sağlanmıştır. Fakat iki büyük deprem yaşayan ve Van il sınırları içinde kalan öğrenciler, ara verdikleri iki-iki buçuk aylık süreçte alamadıkları dersler, öğretmenlerin

barınma, moral ve motivasyon itibariyle içinde bulunduğu durumdan kaynaklı verimsizlikler ortadayken aynı sınava girecek rakipleriyle mücadele edemeyecek olmaları buradaki öğrencilerin en büyük şikayetlerini oluşturmaktadır. Bunlara yönelik MEB öğretmenleri aracılığıyla ve özel dersanelerde takviye edici kursların ve eğitimlerin verilmesi bir aciliyet oluşturmaktadır.

Okulların tatili noktasında toptan yapılan uygulamaların yerinde bir karar olmadığı da açıkça görülmüştür. Hiçbir hasar görmemiş bir köy okulunda ve okul lojmanında eğitimin niçin sürdürülmediği ve hasar görmüş bir okulla niçin aynı düzlemde ele alındığı anlaşılır olmaktan uzak bir politikadır.

7. Hayata Dönüş

Oluş biçimi açısından farklı bir yer sarsıntısı olarak kayıtlara geçen Van depremlerinin yarattığı etkinin büyüklüğü, devam eden 8000'inin üzerindeki artçı ve devam edeceğine ilişkin özellikle medyada sürdürülen haberlerin yarattığı kaygı hayata yeniden dönüşü zorlaştıran en önemli etkenleri oluşturmaktadır. Buna olumsuz kış şartlarını da eklemek mümkündür.

Bütün bunlara rağmen hayatın normalleşme yönünde bir ivme kazandığı söylenebilir. Erciş merkez ve Van merkeze bağlı köylerde hayatın normalleştiğine ilişkin çizgiler çok açık bir şekilde görülebilmektedir. Van merkezde ise bu sürecin daha yavaş ilerlediği söylenebilir. Hayata dönüşü engelleyen ya da geciktiren en önemli faktörler, hasar tespit incelemelerine yönelik güvensizlik, medyada sürekli olarak artçı depremlerin olacağına ilişkin haberler ve ticari hayatın canlanması için oluşturulan kredi imkânlarında karşılaşılan zorluklardır.

Deprem sonrasında hayatın normale dönmesi sürecinin en hızlıdan en yavaşa doğru listelenmesi gerektiğinde sıralamanın köy, ilçe ve şehir şeklinde bir sıra izleyeceği görülmektedir. Köylerde depremden dolayı hayatlarını kaybedenlerin kısa bir süre geçmesine rağmen mermer işlemeli mezar taşlarının hazırlanmış olması bu yöndeki yargıları güçlendirmektedir. Hayatın normale dönmesinde bağlayıcı unsurların çokluğu, alternatifsizlik ve hinterland belirleyici etkenler olmaktadır.

8. Yardım Dağıtımı

Yardımların dağıtılmasında yaşanan olumsuzluklar, koordinasyonsuzluk ve ilgili mercilere ulaşma noktasında karşılaşılan zorluklar bütün deprem bölgesinde ortaya çıkan en önemli sorun olmuştur. İçinde ideolojik yönlendirme ve manipülasyonlar barındırma ihtimali bulunan bir söylem olarak yardımların siyasi tercihler göre dağıtıldığı bazı mahallelerde dile getirilen bir şikâyet olmuştur. Özellikle yardımların dağıtılmasında ortaya çıkan durum, siyasi tercihini BDP'den yana kullanan kesimlerde ideolojik tercihlerinden dolayı maruz kaldıkları bir durum olarak algılanmış ve bu şekilde ifade edilmiştir. Bir bütün olarak bakıldığında yardım ve destekler konusunda bir memnuniyetsizliğin olduğu hissedilmektedir.

Van'da kamu otoritesi yardımların dağıtımında yükü hafifletmek amacıyla devreye muhtarları yerleştirmiştir. Mahalle muhtarlarının gelen yardımları adaletli ve dengeli bir şekilde dağıtmadığı, yakın çevreye iltimas geçtiği, bu yüzden çok sayıda tartışma ve kavganın olduğu mahallelerde yüksek sesle dile getirilen bir konu olmuştur. Muhtarlardan sonra devreye sokulan cami imamlarında da benzer bir durumun olduğu ifade edilmiştir.

Yardım organizasyonunda ciddi derecede aksaklıkların olduğu Van ve Erciş merkez ve Van Merkeze bağlı köylerin genelinde altı çizilen bir konu olmuştur. Saha çalışma ekibini bu organizasyonun bir unsuru olarak gören ve bunun bir yansıması olarak anketörlere bazen çok sert tepkiler gösteren vatandaşlarla karşılaşmıştır.

Depremden ağır hasar görmüş köylere yapılan yardımlar genel olarak iyi durumda. Sorunlar hemen çözülmekte ve öncelikli bir konuma sahip oldukları söylenebilir. Bu durumdan yararlanmak isteyen ve söz konusu köylerde ikamet eden köylülerin, yakınlarını köylere yerleştirdikleri görülmektedir.

Yardım beklentisi, yardımın sınırları, yardımın idaresinin çok önemli problemler olduğu görülmektedir. Bu konuda kurumsallaşmış bir bilgi ve bilgilendirme ağının yokluğu kendini çok açık bir şekilde hissettirmektedir. Bununla birlikte her şeyi yardım olarak bekleyen geniş bir toplumsal kesimin varlığı özellikle dikkat çekmektedir. Bunun bir sonucu olarak da sürekli bir şikâyet ve eleştiri hali oluşmuş durumdadır.

9. Psiko-Sosyal Destek Çalışmaları

7.2 ve 5.6 şiddetinde iki büyük, 8000'inin üzerinde de artçı deprem yaşamış; 644 ölü, binlerce yaralı, konut toplamının % 25–30 oranında yıkıldığı/yıkım kararı verildiği, milyon dolarlarla ifade edilen bir düzeyde ekonomik hasar görmüş deprem bölgesinde yaşayan herkesin etki düzeyi değişmekle birlikte depremden psikolojik olarak etkilendiği çok açık bir durum oluşturmaktadır.

Van ve Erciş kent merkezlerinde ve depremde ağır hasar almış köy yerleşimlerinde durum tesbiti amacıyla yerli ve yabancı çok sayıda psiko-sosyal çalışmanın yapıldığı alanda görüştüğümüz kişiler tarafından dile getirilmiştir. Bir proje kapsamında bir gider kalemi oluşturmak, akademik puan almak gibi kaygılarla yapılmış söz konusu çalışmalardan elde edilen veriler üzerinden depremden etkilenen insanların psikolojilerini rehabilite etmeye yönelik politikaların üretilmediği ya da üretilse bile genel olarak hiç etkili olmadığı açık ve seçik bir şekilde söylenebilir.

Deprem öncesi sosyal yaşamı bir düzenlilik gösteren aile bireyleri, depremle birlikte konut içindeki özel alanlarını kaybetmiş, karı-koca, dayı-amca, hala-teyze, yaşlı-hasta herkes bir arada, bir çadırda yaşamaya başlamıştır. Depremin oluşturduğu psikolojik etkinin yanında mekânda gerçekleşen ilişkiler ve gerilimler sorunu daha da derinleştirmiştir. Bu bağlamda depremden etkilenen kadın, çocuk, hasta ve engellilere yeterli düzeyde rehabilite edici aktiviteler sunulmadığı, aile ve toplum konusunda oluşan ve gerilimler barındıran durumu vuzuha kavuşturacak yönlendirici faaliyetlerin yapılmadığı, uzun erimli psiko-sosyal desteğe ilişkin bir programlamanın yapılmadığı, farklı birim ve kuruluşlar tarafından yapılan her türlü destek çalışmalarının da koordinasyonsuzluk içinde bölük-pörçük görüldüğü ve etkili ol(a)madığı bir realite olarak karşımızda durmaktadır.

10. Sivil Toplum Kuruluşları

Depremin yaralarının sarılmasında STK'lar önemli bir yer tutmaktadır. Birinci ve ikinci depremin ilk saatlerinden başlayarak özellikle gıda ve giyecek konusunda acil ihtiyaçlara yönelik yardımlar yaptıkları görülmektedir. Aş evleri insanların evlerine giremedikleri dönemde çok önemli bir hizmeti yerine getirmiştir. İHH, Kimse Yok Mu?,

Deniz Feneri ve Can Suyu gibi STK'ların küçük miktarlarda da olsa çadır ve ısıtıcı dağıttıkları ve prefabrik/konteynır yapılar inşa ettikleri görülmektedir.

STK'lar arasında da bir koordinasyon olmadığı için yaptıkları yardımlar ideolojik bir çerçevede algılanmıştır. Sınırlı bir çevreye ulaşan STK'larca yapılan yardımları alanlar “tarafdar” alamayanlar “öteki” olarak değerlendirilmiş ve STK'lar birbirinden habersiz aynı kitleye çok sayıda yardım dağıttıkları ifade edilmiştir. Genel olarak deprem bölgesini çok iyi bilmeyen STK'lar yöredeki temsilciler ya da tanıdıklar üzerinden yardımlarını dağıttıklarından adaletli bir dağıtım yaptıkları söylenemez.

Kızılay'ın deprem bölgesindeki görünürlüğü arttıran en önemli şey yaptıkları çadır dağıtımları olmuştur. Deprem bölgesindeki insanlarda başta Kızılay olmak üzere STK'ların yaptıkları yardımlara ilişkin bir farkındalığın oluşmadığı söylenebilir. Depremin sosyo-ekonomik ve psikolojik durumunu ortaya koyduğumuz anketteki sorulardan biri çadırın menşei ile ilgiliydi. İlk günden itibaren sahada bu sorunun işlemediğine tanıklık ettik. Sahadaki bütün çadır dağıtımların kaynağı halkta çok genel olarak devlet ve yabancılar şeklinde kategorize edilmiş durumdadır. Bu açıdan bakıldığında deprem süreci içinde STK'lara ilişkin bir algının çok net olmadığı görülmektedir.

11. Yerel Yönetim-Valilik İlişkileri

2009 yerel seçimlerinde Van Belediye Başkanlığını Barış ve Demokrasi Partisi (BDP), kazanmıştı. Seçim sonrasında Van merkezde belediye ile valilik arasında stratejik noktalarda belirginleşen gerilimli ilişkiler deprem sürecinde farklı bir boyuta ulaşmıştır. Birinci depremden hemen sonra toplanan AFAD il koordinasyon merkezinde belediyenin yer almayı, arama-kurtarma ve yardım dağıtımlarında dışlandığını iddia etmesi, hasar-tespit çalışmaları ve kentin yeniden yapılanmasında yerel bir aktör olarak geri planda durması ya da bu pozisyona itildiğini iddia etmesi söz konusu gerilimin ana başlıklarını oluşturmaktadır.

Belediye, özelde Van Valiliğinin genelde hükümetin insanları bilinçli bir politika gereği başka şehirlere göçe zorladığını; yardımları politik parti tercihini daha çok Adalet ve Kalkınma Partisi yönünde kullanan yerleşim alanlarına yoğunlaştırdığını iddia etmektedir. Valilik ise depremin ilk anından itibaren belediye ile her aşamada iş birliği ve koordinasyon içinde çalışmaya açık olduklarını, depremden etkilenmiş herkese politik parti tercihi gözetmeksizin eşit davrandıklarını, talepler doğrultusunda insanları başka şehirlere

naklettiklerini ifade etmektedir. İddia edilenin aksine Valilik, tek amaçlarının insanları kışın olumsuz koşullarından korumak ve kalıcı konutlar tamamlanıncaya, hasar gören konutlar tamir edilinceye kadar daha sağlıklı ve rahat edebilecekleri kamu tesislerine yerleştirmek olduğunu her seferinde altını çizerek kamuoyuna duyurmaktadır.

Deprem bölgesinde hâkim memnuniyetsizlik sarmalı, Valilik ve Belediye arasında var olduğu açık olan gerilimde arka bir fon olarak kullanılmaktadır. Sahada oluşan kanı insanların hem belediyenin hem de valiliğin çalışmalarından memnun olmadıkları gerçeğidir. İnsanlar sahip oldukları politik zemin itibariyle yaşanan koordinasyonsuzluğu lehte ve aleyhte bir durum olarak çok çabuk yansıtabilmektedir.

Genel olarak Van depreminde yerel yönetim ile valilik arasında koordineli bir çalışmanın yürütülmediği çok açık bir şekilde söylenebilir. Van merkez mahallelerde ve merkeze bağlı köylerde bu durum sakinler tarafından sıkça dile getirilmiştir.

12. Bakanlıklar ve Koordinasyon

Deprem bölgesinde görev alanları itibariyle Sağlık Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Gıda-Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Maliye Bakanlığı hem bakanlık hem de üst düzey bürokratlar düzeyinde yer almışlardır. Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Gençlik ve Spor Bakanlığı birkaç etkinlikle sınırlı kalmıştır.

Van merkezde, Bölge Eğitim ve Araştırma Hastanesi dışında özel ve kamu hastanelerinin depremden dolayı çalışamaz durumda kaldığı bir ortamda Sağlık Bakanlığı'nın bütün olanaklarıyla ilk depremden itibaren oluşan ağır tabloya rağmen bölgede acil müdahale, hasta sevki, ilaç desteği, mobil sağlık üniteleri ve Erciş'te kurulan mobil hastane hizmetleri konularında etkili ve memnuniyet verici çalışmalar gerçekleştirdiği çok açık bir şekilde söylenebilir. Bu durum sahada görüştüğümüz kent ve kır ayrımı yapmaksızın bütün yerleşim birimlerinde dile getirilen bir konu olmuştur.

Depremin sosyo-psikolojik etkilerinin tesbiti ve rehabilite etmeye dönük çalışmalar bağlamında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın deprem bölgesinin bütün alanlarında aile-toplum, çocuk ve kadınlara yönelik psiko-sosyal destek, yaşlı ve özürülüler için oluşturulmuş kısa ve orta vadeli programlar gibi konularda etkili ve sürdürülebilir hizmetler

sunmadığı, çadır kent ve konteynir kentlerde de sunulan hizmetlerin çok sınırlı kaldığı söylenebilir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın bölgede çalışan sosyolog, psikolog ve psikolojik danışmanlık ve rehberlik uzman ve akademisyenleriyle de gerekli/yeterli irtibatları kuramadığı da görülmektedir.

23 Ekim 2011 tarihinden itibaren netleştirilemeyen, her seferinde tehir edilen eğitim-öğretim takvimi, 26 Aralık'ta başlayan eğitim sürecinde öğrenci ve öğretmenlerin çözülemeyen sorunları, Van'dan hiç ayrılmayan ve ders konusunda büyük açıkları olan öğrenciler için bugüne kadar takviye edici bir eğitim destek programının oluşturulamaması, okul dışı serbest zamanlarda psiko-sosyal programın planlamasının yapılmamış olması, hiç hasar görmemiş okulların iki ay boyunca zorlayıcı bir sebep yokken kapalı tutulması bölgede karşılaşılan en önemli eğitim sorunlarını oluşturmaktadır. Bütün bunlara eğitimde geri kalmamak için başka şehirlere gitmek durumunda kalan öğrencilerin karşılaştıkları uyum sorunu, program farklılığı, görmedikleri derslerden diğer öğrencilerle aynı sınava tabi tutulmaları gibi sorunlar da eklendiğinde Milli Eğitim Bakanlığı'nın bölgede olumlu bir imaj ve tablo oluşturmadığı söylenebilir.

Gıda-Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı tarafından köylere gönderilen hayvan barınaklarının/çadırlarının iklim koşulları dikkate alınmadan gönderilmiş olması büyük bir sorun oluşturmuştur. Ahırları, hayvan barınakları yıkılmış köylülere verilen branda çadırların terleme yaptığı ve daha sonra terleme sonucu tavanda oluşan buharın/suyun hayvanların üzerine damladığı, bunun da hayvanları ıslattığı ve sağlık sorunlarına yol açtığı ifade edilmiştir. Köylüler, izolasyondan yoksun bu çadırların işlerine yaramadığını, hayvanlarını ya çok ucuza satmak zorunda kaldıklarını (depremi fırsat bilen bir grubun varlığına dikkatlerimizi çekmişlerdir) ya da depremden etkilenmemiş köylere gönderdiklerini ifade etmişlerdir. Köylülerin çok genel olmasa da hayvan yemi konusunda sıkıntı yaşadıkları görülmektedir. Depremde köylülerin altını çizdiği önemli bir nokta kendilerine yapılacak yardımlarda barınmadan sonra en önemli desteğin gelir kaynağı olan tarım ve hayvancılığa verilmesi gerektiği yönünde olmuştur.

Van'ın yeniden yapılanması çok aktörlü ve çok bileşenli bir yapının varlığını gerekli kılmaktadır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın, kentin yeni konut ve iş alanlarını belirlerken yerel aktörleri sürece dahil etme noktasında oluşturduğu irtibat/sızlık büyük bir sorun oluşturmaktadır. Yıllardır bölgede jeolog, inşaat mühendisi, şehir plancısı ve kent sosyologu olarak çalışan uzmanların ve akademisyenlerin sürecin içine dahil edilmeden hareket edilmesi

büyük bir tepkiye neden olmuştur. Son döneme kadar üniversite, belediye ve konuyla ilgili STK'ların kentin yeniden yapılanması sürecine aktif bir şekilde dahil edilmediği söylenebilir. Kentin gelişme aksları dikkate alınmadan kamu arazisinin fazla oluşunu bir avantaj olarak görmek, kenti kamu arazilerinin yoğun olduğu alanlara taşımak, bir tartışma, bir beyin fırtınası gerçekleştirilmeden kenti TOKİ'leştirmek kentte yaşayan her sakini özellikle konunun uzmanlarını tedirgin etmektedir.

Ekonomik hayatın canlanması kentte yaşamın normalleşmesinde çok önemli bir merhaledir. Van'da işyeri hasar gören, ailesini şehir dışına çıkarmak zorunda kaldığından iş yerini açamayan, günlük işlem hacmi düştüğü için çek ve senet ödemelerini gerçekleştiremeyen, kalifiye elemanın göç etmesiyle birlikte büyük ölçekli işletmeleri çalışamaz duruma gelen ticaret erbabı çok zor durumdadır. Maliye ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın ticareti canlandırmak amacıyla Ankara'dan açıkladıkları politikalar ile yereldeki uygulamalar birbirinden farklılıklar göstermektedir. Sigorta primlerinin ertelenmesi son günlere kadar "bize yazı gelmedi" bürokrasisine takılmış görünüyordu. Krediler için öngörülen koşullar ya kredi vermemeye odaklanmış ya da yereldeki banka müdürlerinin inisiyatifine terk edilmiş intibayı uyandırıyor.

Van özelinden bakıldığında merkezi yönetimin yereldeki valilik ve ilgili lokal birimlerin inisiyatif ve hareket alanını daralttığı söylenebilir. Bakanlıklar düzeyinde bölgeye yapılan yoğun ziyaretlerin önemli olduğu kadar kriz merkezinde aktif rol alması ve rota çizmesi gereken aktörleri pasifize ettiği çok açık bir şekilde görülmektedir. Bununla birlikte bakanlıklar arasında koordineli bir çalışmanın yapılmadığı da söylenebilir. Psiko-sosyal destek çalışmalarını hem Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın hem de Sağlık Bakanlığı'nın farklı programlarla yürütmesi buna iyi bir örnektir.

13. Diğer Konular

- Depremde yıkılan binalar açısından bakıldığında yoğunlaşmanın konut alanlarından/mahallelerden çok halk arasında "çarşı" diye tabir edilen ticari alanların yoğun olduğu kent merkezlerinde olduğu söylenebilir. Van ve Erciş'te bu minvalde benzer bir tablonun olduğu görülmektedir. Van'da yıkılan oteller, kafeler, dershane ve seyahat acentası binaları bunu doğrulamaktadır. Yıkılan konutlar ise yine merkez çemberin hemen bitişiğinde yer alan değişim değeri yüksek yapı itibarıyla eski konutlardır.

- 9 Kasım 2011 tarihinde meydana gelen 5.6'lık depremin Van merkezi etkilediği fakat etki derecesinin mahallelere göre değiştiği görülmektedir. Hasarın genelde çok katlı yeni yapıların bulunduğu mahallelerde olduğu çok açık bir şekilde görülmektedir.
- Van kent merkezini derinden etkileyen ikinci deprem çok yoğun bir göçü tetiklemiştir.
- Van'da deprem sonrasında çadırlarda, depremden dolayı terk edilen evlerde güvenliği sağlamak gerekçesiyle/amacıyla akşam saatlerinden başlayarak sabahın ilk ışıklarına kadar devam eden silah sesleri önemli bir toplumsal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.
- Enformasyon noktasında gerekli mercilerden gerekli açıklamaların yapıl(a)mamış olması toplumsal yapıda büyük bir sorun oluşturmuş durumdadır. Hasar tespit sonuçları, okullara ilişkin bilgi, krediler noktasında karşılaşılan güçlükler, evleri yıkılanlara yapılacak maddi yardım miktarının ne olacağı, geceleri patlayan silah seslerinin nedenleri gibi çok sayıda konuda insanların bilgilendirilmediği görülmektedir.
- Çadırlar bazı mahallelerde ara ulaşım yolları üzerine kurulmuştur. Özellikle akşamları söz konusu yollar mahalle sakinleri tarafından trafiğe kapatılmaktadır.
- Van kent merkezinde kamu otoritesinin gözle görülür bir şekilde etkisini kaybettiği söylenebilir. Örneğin Van kent merkezi özellikle tarihi bina ve prestijli alışveriş mekânlarının bulunduğu Cumhuriyet Caddesi ve Maraş Caddesi ulu orta ateş yakarak ısınan işportacıların mekânına dönüşmüş durumda. Tarihi Tekel binasının duvarları duman isleriyle aldığı biçim merkezin durumun açık bir şekilde yansıtmaktadır.
- Van'da depremden en çok etkilenen hizmet sektörünü hastaneler, oteller, okullar ve dershaneler oluşturmaktadır.
- Kent merkezinde bir araştırma enflasyonu ile karşılaştığımız söylenebilir. Bu araştırmalar toplumda çok büyük ölçüde yardım beklentisi oluşturmuştur. Bölgede yapılan çok sayıda araştırmanın insanlarda bir yardım beklentisi yarattığı görülmektedir. Bunun bir sonucu olarak ankete bakış açıları değişmiş durumdadır. Sormak, bilgi almak ve sonuç alamamak önemli bir soruna dönüşmüştür. Çalışmaları bu açıdan değerlendiren bir zeminin olduğu söylenebilir.

- Erciş'te dikkat çeken bir nokta 7,2'lik depremden bu yana iki ay geçmesine rağmen apartmanların çatılarında kırık baca, kiremit ve kopmuş güneş enerji sistemlerin tehlike arz edecek şekilde yerli yerinde durdukları gözlenmiştir. Çok ivedi olarak itfaiye ekiplerince söz konusu parçaların toplanması gerekmektedir.
- Erciş'te hasarlı olmamasına rağmen tek katlı ya da iki katlı evlere girilemediği gözlenmiştir. Bunun nedeni sorulduğunda halk arasında evlerde oturma yönünde bir eğilim oluşmadığı ve özellikle de hasar tesbitlerine güvenmedikleri için evlere girmediklerini ifade etmişlerdir.
- Erciş'te özellikle göçle şekillenmiş mahallelerde kadın ve çocukların durumları olumlu bir tabloyu yansıtmaktan uzak bir görüntü sergilemektedir. Örneğin Salihye Mahallesi'nde Cuma vakti olduğu için aş evinden getirdikleri yemekleri sokak ortasında bırakıp giden ilgililerin davranışları ve yemek sırasında yaşları 4-8 arasında değişen çocukların oluşturduğu olumsuz koşulları gösteren somut bir örnek olarak gözlenmiştir. Ailelerin özellikle aş evlerinden dağıtılan yemeklerde çocukları kullandıkları görülmektedir.
- Erciş'te cami minareleri yeni bir düzenleme ihtiyacını beraberinde getirmektedir. Minarenin boyutları ve meskun mahal yeniden düzenlenmeli mi? Van Yolu mahallesinde can kaybına, Göl ağzı mahallesinde maddi hasara yol açan minareler bulunmaktadır.
- Erciş'in tarımsal ekonomisinde önemli bir yer tutan lahana çiftçilerinin büyük bir zarara uğradığı görülmüştür. Bu konuda benzeri durumlarla karşılaşıldığında ilgili birimlerin devreye sokulması yönünde bir stratejinin geliştirilmesi olumlu sonuçlar yaratır. Depremle birlikte tarım ve köy işleri ile ilgili birimlere bu yönde bir rol biçilmesi yönünde politikaların geliştirilmesi önem arz etmektedir.
- Erciş'te çadır kentlerde güvenlik ve hizmetlerin düzenli olduğu fakat hizmet noktasında gün geçtikçe kalitenin düştüğü ifade edilmiştir. En önemli sorun olarak ortak banyo ve WC'ler gözlenmiştir.
- Hem köylerde hem de kent merkezinde ilk haftalarda sürdürülen yardımların çok hızlı bir şekilde azaldığı görülmüştür.
- Depremden en çok etkilenenlerin çocuklar olduğu söylenebilir. İki büyük deprem yaşamış, çadır ya da çadır kentte hareket alanı daralan, oyun alanları ortadan kalkan ve

akranlarının büyük bir kısmının göç etmiş olması çocukları birçok boyutuyla etkilemiş durumdadır. Köydeki çocuklar enkaz alanlarını oyun alanları haline dönüştürmüştür.

- Depremden en çok etkilenenlerden birini çocuklar oluşturmaktadır. Özellikle köylerde ve çadır kentlerde bu daha çok hissedilmektedir. Çadır, elektrik, gıda yardımı, mal-mülk hasarı gibi konular çocuğun deprem öncesi sosyal amaçlı kullandığı-parsellediği alanın daraldığını farketmiş durumda. Sorunlarını bir liste halinde dile getiren köylülerde ve kent sakinlerinde çocuğun eğitimi, psikolojik durumu çok önemli bir problem ve çözülmesi gereken sorun olarak ifade edilmemiştir. Okulu kapalı, evi girilemez durumda olan çocuğun iş yükü artmış durumda. Bundan rahatsız olan çocuklar bir an önce okullarının açılmasını talep etmektedir.
- Elektrik, köylerde gündelik hayatı olumsuz etkileyecek şekilde problem oluşturmuş durumda. Trafo ve enerji iletim hatlarının yetersizliği köylülerin sorun olarak gördüğü en önemli problemi oluşturmaktadır.
- Köylülerin göç güzergâhını genel olarak başka kentlerde yaz aylarında mevsimlik olarak çalışan gençler çizmektedir. Araştırma yapılan köylerden daha çok Antalya, Mersin, Bursa, Ankara ve İstanbul'a göçler olduğu ifade edilmiştir.
- Köylülerin konut noktasında toplu konuta olumlu baktıkları söylenemez. Mevcut sosyo-ekonomik durumun, kültürel ve toplumsal alışkanlıkların toplu konutta sürdürülmesinin zor olduğunu belirten köylülere orta bir yol olarak mühendislik hizmeti verilerek kendi tapulu arazilerinde ev, tandır evi, ahır ve samanlık bileşenleriyle bir bütün oluşturacak bir yapı sunulabilir. Mühendislik hizmetinden haberdar olmayan köylerde enkazdan çıkan taşlarla benzeri yapılar yapılmaya başlanmış durumda. Başka bir ifadeyle köylerde konut yapılanmasında mühendislik hizmeti ile birlikte sosyolojik ve ekonomik yapının dikkate alınması oldukça önem arz etmektedir.
- Kirasını ödeyemediği için ev sahibi tarafından eşyaları dışarıya atılan birkaç kiracıya rastlanmıştır. Kiracı ile ev sahibi arasındaki sözleşmede afet durumlarında bağlayıcı bir hükmün yer alması önemli bir boşluğu dolduracaktır.
- Köylerde yabancı ülkelerden gelip psiko-sosyal içerikli araştırmaların yapıldığı bilgisiyle karşılaşmıştır.

- Çok genel olarak Mevlana evlerinin bazı yerlerde iyi kurulduğu -Van Seyrantepe’de olduğu gibi- bazı yerlerde de iyi kurulmadığı ve insanların bundan şikâyetçi olduğu Erciş afet evleri bölgesinde kurulanlar da olduğu gibi.
- Bugün itibariyle Van’da 70.000’inin üzerinde bir çadır stoku oluşmuş durumda. Çadırların büyük bir çoğunluğu naylon ve branda benzeri ilavelerle yeniden dizayn edilmiştir. Evdeki günlük hayat çadıra taşınmış durumda. Çadırların büyük bir kısmında LCD TV, Uydu/çanak, internet gibi unsurlarına rastlanmaktadır. Bunun yanında çadır bolluğundan olsa gerek ana çadırın bitişiğinde mutfak haline getirilmiş çadırlar da bulunmaktadır.

SONUÇ

Çocuk Vakfı’nın gerçekleştirdiği 1505 depremzede haneyi kapsayan ve yaklaşık bir ay VAN DEPREMİ SOSYO-EKONOMİK ve PSİKOLOJİK DURUM TESBİTİ ARAŞTIRMASI’nda çalışmada sosyolojik olarak ön plana çıkan konular şunlar olmuştur:

- Bir biri ardına iki büyük deprem yaşayan halkta, derecesi değişmekle birlikte ilgili kurum, kuruluş ve kişilere yönelik genel bir memnuniyetsizlik hakimdir. Deprem kaynaklı memnuniyetsizliğe daha makro bir perspektiften bakıldığında şimdiki memnuniyetsizliğin bölgenin geçmişten miras kalan ve halen devam eden sorunlar üzerinden değerlendirildiği görülmektedir. Başka bir ifadeyle memnuniyetsizliğin görünmeyen arka fonunda bölgede var olan gerilim ve sorunlar yatmaktadır.
- Yardım ve hizmetlere yönelik memnuniyetsizliğin mevcut en önemli nedenini koordinasyonsuzluk oluşturmaktadır. Afet krizi ve yönetimi noktasında sistematik olmaktan uzak bir yönetim organizasyonu ile karşılaşmıştır. Bakanlıklar, Valilik, AFAD, Belediye, Muhtarlık ve STK gibi çok sayıda kurum ve kuruluş depremle birlikte harekete geçmiş fakat aralarında eş güdümlü ve sorunu çözmek üzerine kurulmuş etkin ve verimli bir işbirliğinin olmadığı çok açık bir şekilde görülmektedir.

- Afet dönemlerinde dikkat edilmesi gereken en önemli konulardan birini “beklenti” ve “beklenti idaresi” oluşturmaktadır. Depremden etkilenen insanların sorunlarının bir takvime, bir planlamaya bağlanmadan çözüleceğini ifade etmek ve bunu yerine getirememek büyük bir sorun oluşturmuştur. Çadır ve konteynır dağıtımları, kredi ve sigorta primleri gibi hemen çözüleceği ifade edilen ve hiçbir bürokratik engele takılmayacağı vurgulanan, bu açıdan büyük bir beklenti oluşturan ve depremde için hayati olan söz konusu adımlar pratikte başka şekilde işlemiştir.
- Afete maruz kalmış etnik, dini, siyasal ve ideolojik kimliği fark etmeksizin herkese yardım elinin uzatılması insani bir durumdur ve sosyal devletin en önemli asli görevlerinden biridir. Bunun üzerinden politika yapmak, yardımları ideolojik bir çerçeveye çekmek, iç politika malzemesi yapmak Van depremlerinde karşılaştığımız yeni bir tartışma alanı durumuna gelmiştir. Memnuniyetsizliğin başat nedenlerinden birini de bu konu oluşturmaktadır. Bu eksende oluşan iddialara cevap vermek, giriş ve çıkışları kontrol ve kayıt altına alınmış bir afet yönetimiyle mümkündür. Van depremi afet kriz birimlerinin bu konuda gerekenleri yapamadıkları söylenebilir.